

Zuidwesterheem

jaargang 32
nummer 103

Informatiebulletin van de
AWN - vrijwilligers in de archeologie -
afdeling Zeeland
september 2020

INHOUD:

In Memoriam Dicky de Koning-Kastelijn (1943-2020)	03
Fotocollage Dicky	06
Voortgang afdeling na overlijden Dicky	22
Provinciale subsidie archeologisch onderzoek in de Meeuwenduinen	23
Een Viking in Aardenburg. (Oplichter en/of slachtoffer?)	25
Inleverspecificaties kopij	42
Colofon	44

FOTOCOLLAGE DICKY

Samenstelling: Leida Goldschmitz m.m.v. Niek Beeke

Foto's:

Pag. 11 beneden: Chris Maas

Pag. 14 boven: Alex Groosman

Pag. 6 ben, 14 ben, 15 en 21 ben: Leo den Heijer

Pag. 17 ben, 18, 19 en 20: Miranda van Hoorn-de Lange

Restant: Niek Beeke

Vooraankondiging jaarvergadering

Wij hopen op 31 oktober 2020 onze jaarvergadering te houden in een vergader-
ruimte van Terra Maris te Oostkapelle. Entree € 7,00 of donateurskaart / MK.
Consumpties gratis. U krijgt van ons nog een officiële uitnodiging.
Opgave is pas mogelijk na ontvangst hiervan.

---

*Foto omslag: Marcel de Koning (de berg van Troje als voorbeeld: (kasteel)berg
met voorhof).*

Foto pag. 3: Niek Beeke.

De (publieks)activiteiten van AWN
afdeling Zeeland worden mede moge-
lijk gemaakt door een subsidie van de
Provincie Zeeland.

*Kopij voor de volgende Zuidwesterheem
kunt u tot 19 november inleveren bij de
leden van het bestuur. Bij voorbaat har-
telijk dank voor uw bijdrage!*

Ere-voorzitters van onze vereniging:
J. van Hinte † en J. van den Berg †

In Memoriam Dicky de Koning-Kastelijn (1943-2020)

Op woensdag 12 augustus 2020, tijdens de heetste dagen van het jaar en onder beperkende omstandigheden vanwege corona, werd Dicky de Koning op de begraafplaats van 's- Gravenpolder te ruste gelegd naast haar man, die eind vorig jaar overleed.

Door de beperkende maatregelen kon helaas niet iedereen de afscheidsdienst in de kerk van Waarde bijwonen, maar velen hadden de maandag ervoor de familie al gecondoleerd en op het kerkhof kwamen vele tientallen mensen haar een laatste groet brengen.

De dag voor haar overlijden was Dicky nog 'op haar post' in onze werkruimte bij Erfgoed Zeeland om allerlei zaken te regelen. Met enkele AWN'ers heeft ze nog gezellig zitten keuvelen over een uitstapje met haar vriendin naar de tuinen van Het Loo, want Dicky hield als hovenier zeer veel van planten en mooie tuinen. Niets wees op wat er de volgende dag zou gebeuren en het bericht van haar dood overrompelde ons volkomen.

Dicky heeft ontzettend veel betekend voor de AWN afd. Zeeland en voor de archeologie in onze provincie. Opnoemen wat ze allemaal deed is bijna ondoenlijk. Ze was een duizendpoot, de spil waar de afdeling al vele jaren om draaide en ze trok de kar met ge-

drevenheid en een onvermoeibare inzet.

Niet alleen hielp ze waar mogelijk mee bij veldwerk, ze deed ook archiefonderzoek, volgde daartoe verschillende cursussen paleografie om 16e en 17e eeuws schrift te kunnen lezen, wat erg van pas kwam bij het onderzoek van het verdronken dorp Valkenisse. Ze hield nauwgezet allerlei grondwerkzaamheden in de gaten, verkende terreinen, waarschuwde als er erfgoed verloren dreigde te gaan,

drong aan op de bescherming van waardevolle terreinen, kortom, ze was een spreekwoordelijk voorbeeld van de ‘ogen en oren’ van de archeologie. Ze regelde ook de samenwerking met werkgroepen in Hulst en Zierikzee, waarmee ze intensieve contacten onderhield door eenmaal per week er heen te gaan en te helpen bij het werken van de vondsten. Ook onderhield ze contacten met werkgroepen in West-Brabant. Ze probeerde zoveel mogelijk mensen te enthousiasmeren om als vrijwilliger mee te doen in de hoop nieuwe leden te winnen en dat lukte! Ze promootte de AWN bij elke gelegenheid: op markten, open dagen, middeleeuwse festijnen, enz.

Ook trachtte ze vol enthousiasme de jeugd te interesseren voor de archeologie. Ze organiseerde voor schoolklassen uit de omgeving tochten over de slikken van Oud-Rilland, gaf lessen op de basisscholen daar en tevens in Zierikzee en Tholen, geassisteerd door enkele leden van onze afdeling. Ze toonde zich gedreven en vasthoudend als het ging om het verloren gaan van archeologisch erfgoed, en daarbij waren de omstandigheden niet altijd even gemakkelijk. Amateurs hebben vaak wensen die niet overeenkomen met de regels en voorschriften van het huidige archeologische bestel van de commerciële archeologie en het kostte haar moeite om vondsten verloren te zien gaan vanwege tijd- en geldgebrek.

Dicky bouwde in de loop der jaren een enorm netwerk op en onderhield talloze contacten die ze benaderde als er iets ten bate van de archeologie

gerealiseerd diende te worden. Ze organiseerde tentoonstellingen, zowel ‘reizende’ als kleine tentoonstellingen in buurthuizen en vestigde daarmee de aandacht van de bewoners op de archeologische rijkdom in hun omgeving. Ook was ze vaak initiatiefnemer bij het uitgeven van kleine boekjes over onderzoek in bijv. Reimerswaal, Oud-Rilland, Hulst en St. Maartensdijk. De collectie aardewerk van het Stadhuismuseum in Zierikzee werd onderzocht, gefotografeerd en gedermineerd en vorig jaar zag een fraaie publicatie het licht. De voorwerpen werden opgenomen in het Deventer Systeem.

In 2014 verscheen de publicatie over het Hof Ravestein. Dicky zette zich enthousiast en daadkrachtig in voor het onderzoek op de buitenplaats, de verwerking van het verzamelde materiaal en daarna voor de totstandkoming van de publicatie.

En, last but not least, zorgde ze er ook voor dat het afdelingsblad Zuidwesterheem elke drie maanden gevuld werd met gevarieerde wetenswaardigheden.

Waar nodig riep ze de hulp in van professionele archeologen. Regelmatig vergaderde ze met de adviseurs Archeologie van Erfgoed Zeeland en bezocht ze de jaarlijkse bijeenkomsten van de AWN. Ook nam ze deel aan allerlei vergaderingen in het kader van de samenwerking met andere verenigingen.

Ze was de stuwende kracht achter het onderzoek van het verdrongen dorp Oud-Rilland, organiseerde rondleidin-

gen op de slikken en zorgde ervoor, toen ze zelf vanwege heupoperaties de zware tochten moest opgeven, dat op het terrein geregeld monitoring plaatsvond door Leo den Heijer. De zoutwinning uit zout veen, zoals dat in de middeleeuwen plaats vond, had haar grote belangstelling, ook al vanwege tegenstrijdige meningen op dit gebied. Ze is het met een aantal AWN'ers gewoon gaan proberen en het lukte! Onze afdeling heeft het in het Archeon mogen demonstreren. Tevens was ze ieder jaar met een kraam aanwezig op de Middeleeuwse dagen in museum Terra Maris, om ook daar de zoutwinning aan het publiek te laten zien. Ze regelde het allemaal, bijgestaan door enthousiaste AWN-leden.

Toen het ondanks vele inspanningen niet lukte nieuwe bestuursleden te vinden nam ze het werk over. Zo was ze behalve veldwerkcoördinator ook secretaris en regelde ze activiteiten zoals lezingen, cursussen, workshops, enz. Ze was de PR-vrouw van de afdeling. Kennisoverdracht vond ze belangrijk en in de loop der jaren bouwde ze een grote kennis op over allerlei facetten van de archeologie. In de weekenden ging ze er vaak op uit om musea in binnen- en buitenland te bezoeken, bijvoorbeeld de keramiek-musea in Raeren en omgeving, om daar de fraaie steengoedproducten te bekijken.

De grote bijdragen die ze leverde bleven natuurlijk niet onopgemerkt. In 2014 werd ze benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau en een

paar jaar later, in 2018, ontving ze de bronzen Legpenning van Verdienste van de AWN. Uiteraard was ze daar erg blij mee.

Het jaar 2019 was een lang en moeilijk jaar voor Dicky. Haar man was al lange tijd ziek en overleed in november. Dat was een zware klap en ze miste hem verschrikkelijk. Beiden hielden van de natuur en gingen er graag op uit, o.a. om kastelen te bezoeken.

Na enkele maanden, door de coronacrisis gedwongen thuis te blijven, leek ze de draad weer op te pakken en kwam ze naar de werkruimte. Ze had allerlei plannen: een oude wens was onderzoek te doen naar de voorhoven van de Zeeuwse bergjes (mottes). Hierbij kreeg ze medewerking van de Walcherse Archeologische Dienst. De voorbereidingen waren in volle gang en ze had er duidelijk weer plezier in. Helaas kan ze de voltooiing van haar wensproject niet meer mee maken.

Het zal moeilijk zijn Dicky te vervangen. Ze was een ware ambassadeur van de archeologie in onze provincie. Met haar overlijden is er een groot gat geslagen in de activiteiten van de AWN-afdeling.

Met haar passie en gedrevenheid in herinnering zullen wij proberen haar werk voort te zetten.

Leida Goldschmitz.

2008 ↓

↓↓ 2009

2010 ↓

2013 ↓

2013 ↓

↓ ↓ 2013

2013 ↓

↓↓ 2013

2014 ↓

↓↓ 2014

2014 ↓

2016 ↓

↓↓ 2016

2016 ↓

↓↓ 2016

2016 ↓

2018 ↓

2018 ↓

↓↓ 2018

2018 ↓

↓↓ 2018

2018 ↓

↓↓ 2018

2019 ↓

↓↓ 2019

2019↓

↓↓ 2019

Voortgang afdeling na overlijden Dicky

Het moge duidelijk zijn dat het plotse-linge overlijden van Dicky, vertraging heeft veroorzaakt in de voortgang van lopende activiteiten van onze afdeling. Het zal moeilijk zijn om al haar plannen op korte termijn voort te zetten.

Kort na het bericht van haar overlijden op 5 augustus zijn enkele (bestuurs)leden bij elkaar gekomen om voorbereidingen te treffen de leden hiervan op de hoogte te brengen. Er is een brief aan de leden opgesteld, een In Memoriam voor in de PZC en er is gezorgd voor een mooi bloemstuk. Vanwege de coronacrisis was slechts een beperkt aantal genodigden aanwezig bij de afscheidsdienst in Waarde. Van het HB was de vicevoorzitter van de AWN, mevr. Hetty Laverman, bij de begrafenis aanwezig. Wie dat wilde kon een voorwerpje op de kist leggen ter herinnering aan Dicky's passie voor de archeologie.

Niek Beeke en ondergetekende zijn bij elkaar gekomen voor overleg over de voortgang en de positie van de afdeling. Conny Dekker heeft aangeboden een overzicht te maken van alle externe contacten die Dicky onderhield. Dicky had veel gegevens opgeslagen op de pc in onze werkruimte

bij EZ, maar ook op haar eigen pc thuis.

Inmiddels is er een 'smal beraad' bij elkaar gekomen, bestaande uit het resterende tweekoppige bestuur en de aspirant-bestuursleden Alex Groosman, Aagje Feldbrugge en Ariane Lafort om zich in de komende maanden te beraden over de toekomst van de afdeling.

Het HB heeft via mevr. Laverman aangeboden ons met expertise bij te willen staan, waarvan we indien nodig graag gebruik zullen maken.

De grote wens van Dicky was om onderzoek te doen naar de voorhoven van de Zeeuwse 'bergjes'. Daartoe werd medewerking toegezegd van Bernard Meijlink (WAD) en van drs. Nathalie de Visser, senior KNA-archeoloog bij de provincie. Er werd een begin gemaakt met het onderzoek van het beschikbare materiaal aan kaarten, boeken, data en proefschriften. Albert Holland nam op zich om oude en nieuwe kaarten van Walcheren op dezelfde schaal te brengen en deze digitale gelaagdheid was verrassend. Dicky was er enthousiast over. We hopen uiteraard hiermee in de toekomst verder te gaan.

Met vriendelijke groet,

Ton Ruigrok
(tonruigrok@gmail.com)
(Ondergetekende is de contactpersoon van de afdeling en zal gaarne op vragen en opmerkingen reageren).

Provinciale subsidie ten behoeve van ondersteuning archeologisch onderzoek in de Meeuwenduinen (Schouwen-Duiveland)

Eind mei j.l. heeft Provinciale Staten van Zeeland een subsidieaanvraag voor de ondersteuning van vrijwillig archeologisch onderzoek gehonoreerd. Het bedrag van de subsidie is iets meer dan 14.000 Euro. Zoals veel Zeeuwse AWN'ers wel weten is het vrijwillige archeologisch

onderzoek in de duinen inmiddels meer dan een kwart eeuw oud, want gestart in 1992 door Frans Beekman en ondergetekende. Kern van het onderzoek is het archeologisch en landschapsgenetisch monitoren van de stuifvalleien die in de loop van deze periode actief waren. Daar valt het

De onderkant van de ijzertijd waterkuil in het Vlierendal stond door differentiële winderosie in de winter van 2017 nog in 2018 als een tafelberg overeind. Die erosierest is gedocumenteerd. Foto: Bert van der Valk, februari 2018.

nodige te vinden aan potscherven, botten en kiezen en - zelden - kleine metaaltjes. Dat monitoren in het veld gebeurt tweemaal per jaar, één keer in het voorjaar om te zien wat de winter heeft aangericht en éénmaal in het najaar, voorafgaand aan de winterstormen. Op dat moment worden alle archeologica uit het veld gehaald en daarna gedroogd, gesorteerd en gede-termineerd. Jaarlijks wordt kort na elk veldbezoek een rapport opgemaakt. Dit jaar zijn we bezig met een rapportage over de afgelopen 9 jaar, want in 2012 hebben we ons eerste uitgebreide rapport aangeleverd. Alle vondsten gaan naar het Zeeuws Archeologisch Depot in Middelburg, zoals in 2019, toen vele doosjes met inhoud werden overgedragen.

De subsidie wordt gebruikt voor het uitvoeren van paleozoologisch onderzoek aan een tweetal vondstcomplexen. Een vondstcomplex slachtafval uit een in onbruik geraakte waterkuil uit de midden- tot late ijzertijd is het eerste; het tweede is een vondstcomplex in en rond een oudtijds overstoven duinplasje met botten en een schedel van een jonge beer en van de nodige edelhert-geweidelen, allemaal erg bijzonder. Die vondstcomplexen willen we natuurlijk dateren; daarvoor wordt een deel van de subsidie gebruikt. Ook hebben we pollenmonsters verzameld uit de venige opvulling van dat duinplasje en aan een paar vette laagjes uit de ijzertijd waterkuil. We hopen (en verwachten) dat deze pollenanalyses goede kwaliteit informatie over het paleo-milieu

gaan geven. Bovenin de vulling van de waterkuil lagen stukken van een Kalenderbergpot die ook als kookpot heeft gefunctioneerd. De roetaanslag op de buitenkant van de pot willen we ook C14 dateren. Kortom, een pakket analyses dat de feitelijke basis van de archeologie in de Meeuwenduinen zal gaan verbreden en verdiepen. Zeeland kent de verdrongen dorpen; het wordt tijd dat de overstoven dorpen meer aandacht verkrijgen dan ze tot nu toe kregen. De onderzoeken ter verwerking van zgn. primaire data met behulp van de verleende subsidie zal daarbij van cruciaal belang zijn. Als vrijwillige onderzoekers zijn wij enorm blij met deze subsidie.

Veel Zeeuwse en Haagse vrijwilligers hebben tot nu toe met enthousiasme bijgedragen aan ons onderzoek door deelname aan de expedities en het bewerken van de vondsten, die na publicatie allemaal bij Erfgoed Zeeland onder de hoede zijn/worden gebracht. We kijken uit naar de uitwerking van de onderzoeken en zullen daar zeker over rapporteren. Voor wie meer wil lezen verwijzen we graag naar ons artikel in het nationale vaktijdschrift "Archeologie in Nederland" aflevering 4 van oktober 2019 waarin we ons werk op de Kop van Schouwen als voorbeeld voor archeologische duinmonitoring door vrijwilligers hebben opgevoerd, naast een Haags voorbeeld. Ook staan daarin diverse referenties genoemd waarin wij al eerder over onze waarnemingen hebben gepubliceerd.

Mocht u over meer informatie beschikken van bijvoorbeeld metaal- en/of muntvondsten gedaan in de Meeuwenduinen, dan horen wij dat graag want die zijn zeldzaam en elk voorwerpje is er weer één. Discretie is verzekerd. Het gaat ons puur om de

wetenschappelijke betekenis van de vondsten. Bij voorbaat dank voor uw reactie!

Bert van der Valk en Frans Beekman
Correspondentieadres:
bert.jeannette@gmail.com

Een Viking in Aardenburg. **(Oplichter en/of slachtoffer?)**

- Een "nepzilver" schat uit Aardenburg!
- Een in de vikingkunst unieke "Odin als Master of Animals" - hanger!
- Het "Eyrarland" raadsel na 200 jaar opgelost!

*De originele Odinhanger met in zilver en goud uitgevoerde afgietsels.
Foto: J. Weij.*

In 2008 vonden er in Aardenburg rioleringswerkzaamheden plaats. De werkzaamheden werden archeologisch begeleid door archeoloog Senne Diependaele, geassisteerd door een helper met een metaaldetector.

Ondergetekende zocht op het stort te Oostburg de aangevoerde grond eveneens af met een metaaldetector. De vondsten maakten destijds weinig indruk, iets wat vooral te maken had met de op dat moment geldende persoonlijke voorkeuren en minder goede ervaringen met sommige archeologen betreffende het determineren van vondsten. Veel van het gevonden materiaal was in een slechte staat.

Aardenburg is archeologisch gezien een interessante plaats. Er werden op het stort meer dan 200 objecten gevonden (Romeins t/m modern). Deze vondsten zijn dus gemist in de rioleringsleuf! Senne Diependaele is eenmaal op het stort geweest, andere archeologen heb ik daar niet gezien. Na het voltooiën van de rioleringswerkzaamheden is mij nooit gevraagd naar eventuele andere vondsten van dit stort. Een mogelijke reden hiervoor is te lezen in het artikel: "*Oh nee, een schat! - Praktijk, problemen en oplossingen rondom schatvondsten*" door Anton Cruysheer en Stijn Heeren in *Archeologie in Nederland*, jaargang 4, nr. 1, maart 2020 op blz. 25: (begin citaat)...Een ander groot probleem is de commercialisering van de (Malta-)archeologie. In de praktijk wordt metaaldetectie bij archeologisch onderzoek niet of nauwelijks aangeboden aan opdrachtgevers, omdat deze inzet een prijsverhogend effect heeft. Het gaat hierbij niet alleen om de detectie zelf, ook de hieruit voortkomende schoonmaakkosten, conserveringskosten, onderzoekskosten en deponeringskosten (bij een archeologisch depot) drijven de prijs voor archeologisch onderzoek sterk op. Het gevolg is dat bij regulier veldwerk maar in heel weinig gevallen intensief gebruik wordt gemaakt van metaaldetectors. Daardoor is de kans op munt- of schatvondsten bijna nihil. (einde citaat).

*Een selectie uit de vele stortvondsten.
Foto: J. Weij.*

Bovenstaande foto laat slechts een klein deel van de stortvondsten zien. De artefacten op nevenstaande foto werden pas op 27 september 2019 in hun huidige samenhang herkend, waarover later meer. In het kort de vondstomstandigheden: in Aardenburg werd de grond door de graafmachine afgeschraapt en in de bak van een vrachtwagen gedeponneerd. Eventuele ‘gesloten’ vondsten vallen dan, indien niet in b.v. een pot of ander materiaal verpakt, uit elkaar. Op het stort vallen bij het lossen de vondsten weer verder uit elkaar. Een deel van de vikingvondsten was afkomstig uit één vrachtwagenlading grond. De vinder werkt afhankelijk van het gevonden materiaal al dan niet de grond met de schop verder uit elkaar, uiteindelijk worden de hopen grond door een machine geëgaliseerd. Al met al worden eventueel aanwezige artefacten steeds verder verspreid. De Aardenburgse vikingvondst kan door zijn aard en de vondstomstandigheden als

De Odinhanger en het "nepzilver". Foto: J. Weij.

hanger:	42 mm - 9,1 gr.	riemeind:	53 mm - 10,0 gr.
pseudomunt:	38 mm - 7,3 gr.	"Rosette" stempel:	37 mm - 28,7 gr
kettingfragment:	94 mm - 2,7 gr.	kettingfragment:	27 mm - 0,6 gr.
bloem:	16 mm - 1,7 gr.	muntplaatje:	20 mm - 1,0 gr.
staafjes:	48/43 mm - 3,9 gr.	metaalfragment:	21 mm - 1,6 gr

een gesloten vondst worden beschouwd. Bovenstaande foto toont het merendeel van de vikingvondsten.

De kettingfragmenten en de staafjes deden in 2008 denken aan 'hakzilver'. Het nu als Odinhanger herkende voor-

werp werd in 2008 niet als zodanig herkend en bleef in de jaren daarna een compleet raadsel. Er werden ook twee in elkaar gedraaide stukjes draad gevonden die er qua patina en lengte hetzelfde uitzagen als de op de foto afgebeelde staafjes. Omdat ze gedeeltelijk in elkaar waren gedraaid was de gedachte dat het mogelijk om hakzilver zou gaan, voor de hand liggend. Het object werd daarom later door de lokale edelsmid getest op zilveragehalte. Het bleek geen zilver te zijn en is weggegooid. De objecten werden met de andere vondsten van het stort in een la opgeborgen. Pas in september 2019 werd de hanger herkend als zijnde de god Odin die twee draken bij de nek vastgrijpt, dus 11 jaar na het vinden! Het daagde snel dat het vermoeden uit 2008, dat er hakzilver was gevonden, toch een grond van waarheid kon bevatten.

De veronderstelde vikingschat werd gemeld bij archeoloog Senne Diependaele met de vraag of er in 2008 vikingmateriaal was gevonden. Dit werd ontkennend beantwoord: al het gevonden materiaal werd nooit verder onderzocht en ligt dus al 11 jaar onaangeroerd ergens opgeslagen! (zie bovenstaand citaat: "*Oh nee, een schat!*"). De vondst is als mogelijke vikingschat gemeld bij het RMO-Leiden (Annemarieke Willemsen, curator middeleeuwen). In een telefonisch gesprek liet zij weten, afgaande op de foto, niet direct vikingmateriaal te herkennen en adviseerde de vondst te melden bij het PAN, (melding is op 15 maart 2020 gedaan en leverde een

enthousiaste reactie op). Annemarieke Willemsen heeft na gevraagde en verkregen toestemming de vondst eveneens gemeld aan Nelleke IJssenaar, deskundige betreffende de vikingperiode (heeft niet gereageerd). De gemeente Sluis werd in de persoon van Arco Willeboordse op de hoogte gebracht.

Senne Diependaele heeft archeoloog Pieterjan Deckers (VUB-Brussel) de foto op pag. 11 toegezonden. Deze liet weten de hanger erg interessant te vinden en mogelijk te dateren als 11e eeuw, z.i. mogelijk een versiering van paardentuig (heeft daarna niet meer gereageerd).

Verder onderzoek door ondergetekende heeft echter tot verrassende conclusies geleid.

Alle stortvondsten uit 2008 werden nauwkeurig bekeken en datgene geselecteerd wat op het eerste gezicht aan het criterium (hak)zilver voldeed. Het lag voor de hand dat er een XRF-analyse (röntgenfluorescentie) moest worden gedaan. Dit onderzoek vond plaats in Zwolle op 12 december 2019. Een XRF-analyse geeft alleen uitslagen van die elementen welke zich aan de oppervlakte van een voorwerp bevinden, de gevonden waarden worden in het algemeen geaccepteerd als zijnde betrouwbaar genoeg om het gehalte aan metalen vast te stellen van - nogmaals - de oppervlakte van het object. De kern van een voorwerp wordt dus niet gemeten.

Nevenstaande uitslagen laten zien of een voorwerp 1, 2 of 3 maal is getest.

Indien een te testen voorwerp op b.v. tien verschillende plaatsen wordt gemeten dan zijn in principe tien verschillende waarden te verwachten waarvan dan het gemiddelde een acceptabele uitslag geeft. Het riemeind

geeft als enige object een waarde voor goud Au 0,1 aan, hetgeen er op kan wijzen dat het voorwerp mogelijk verguld is geweest. De vetgedrukte elementen geven een interessante gidswaarde aan:

Odinhanger: is een koperlegering, er is geen XRF-analyse op gedaan
riemeinde: **Au** 0,1/- Cu 0,6/5,05 Sn 69,02/69,8 Pb 27,64/23,35 Fe 0,4/-
Cr 0,3/- Ir -/0,5 **Bi** 1,33/1,25 Mn 0,1/- Cd 0,2/-
valse munt: Sn 62,6/63,22 Pb 35,01/34,32 Sb 2,4/2,46
stempel: Sn 16,93/16,28/26,3 Pb 66,87/83,72/71,64 **Bi** -/-/2,06
Ca 16,19/-/-
ketting groot: Cu 4,64 Sn 83,94 Pb 3,35 Fe 6,67
ketting klein: Sn 95,88/94,75 Pb 4,12/5,25
bloem: Sn 84,55/95,51 Pb 0,7/0,59 Ca 14,73/3,9
muntplaatje: **Ag** 81,7/82,3 Cu 16,7/16,3 Pb 1,65/1,45 **zilver**
staafjes: Zn 94,6/93,4 Pb 5,21/6,36
metaalfragment: Fe 67,59/67,82 Cr 18,48/18,36 Ni 11,7/11,52 Mo 2,23/2,3
RVS

De uitslagen werden in eerste instantie als teleurstellend ervaren omdat er, behalve het muntplaatje, geen zilver werd aangetoond. Munten uit de vikingperiode worden als gedevalueerd gezien indien het zilveragehalte beneden de 90% ligt. Dat de Aardenburgse vikingvondst 11 jaar onopgemerkt is gebleven moet bij nader inzien als een geluk bij een ongeluk worden beschouwd. Er verscheen namelijk in 2016 een boek met daarin waardevolle informatie bij het determineren van de Aardenburgse vikingvondst: *Silver and the Silver Economy at Hedeby*.

(*Raw Materials, Innovation, Technology of Ancient Cultures*), door Stephan William Merkel, VML Verlag Marie Leidorf, Bochum 2016.

In Appendix H van dit boek *Elemental and Lead Isotope Analysis of Lead, Tin, and Refining Debris from Hedeby* beschrijft Merkel de onderzoeksresultaten van 23 lood/tin objecten uit Hedeby. Hij haalt Ansprach (2010) aan en legt uit dat de relatie tussen metalen als lood en tin ten opzichte van kostbare metalen als goud en zilver ingewikkeld en complex is.

Het gebruik van lood en tin voor sieraden kan een (goedkoper) alternatief zijn t.o.v. het gebruik van meer kostbare metalen.

Uit de haven van Hedeby (8e-11e eeuwse Vikingnederzetting) zijn 10 valse dirhams bekend waarvan tin het hoofdbestanddeel is. Dit kan volgens de auteurs geen toeval zijn, want tin lijkt qua kleur het meest op zilver. Volgens Merkel lijken kenmerkende vormen van veel loden en tinnen voorwerpen er op te wijzen dat er bij de vikingen een metallurgisch ambacht moet hebben bestaan, gespecialiseerd in het gieten en bewerken van lood/tin voorwerpen. De 10 valse dirhams uit de haven van Hedeby bestaan uit 70-90% tin en 10-30% lood legeringen. Ze zijn mogelijk gebruikt om handelspartners te bedriegen.

In *Die Wikinger* (uitgave Historisches Museum der Pfalz, Speyer, 2008) staat een foto van een valse dirham: tin, diam. 21 mm, uit Staraja Ladoga, Rusland, 9e eeuw, met de opmerking; een groot aantal vervalste dirhams kwam uit het Chasarische Rijk naar Rusland.

Een aantal van de Aardenburgse vikingvondsten vertoont qua legering een opvallende overeenkomst met de valse dirhams uit Hedeby. In veel studies betreffende vikingschatten wordt gewezen op sporen die wijzen op het testen van zilver. Er is dan sprake van krassen, insnijden, buigen en breken van munten en voorwerpen. Dit was blijkbaar een gangbare maar vooral

noodzakelijke praktijk! Veelzeggend is wat Ingrid Gustin in *Trade en trust in the Baltic Sea Area during the Viking Age* te berde brengt: "De IJslandse saga's en de antropologie laten zien dat kopen en verkopen als een hoogst delicate en vijandige onderneming werd gezien. Kopen en verkopen was iets wat je deed met mensen die sociaal en geografisch voldoende afstand tot elkaar hadden. Vriendschapsbanden werden geacht niet aan de druk van handelspraktijken te moeten worden blootgesteld. Uit Birka, Hedeby en andere plaatsen zijn voorbeelden bekend van niet uit zilver bestaande munten en voorwerpen waar mogelijk mee betaald en/of geruild werd."

Alhoewel handelaars in principe door regels en wetten bescherming genoten in die plaatsen waar gehandeld werd, zal er ongetwijfeld met vals geld zijn betaald. Indien we mogen aannemen dat met 1 gram zilver 10 kippen konden worden gekocht, (blz. 144, *Vikingen! Overvallen in het stroomgebied van Rijn en Maas, 800-1000*, Annemarieke Willemsen, 2004), dan is het duidelijk dat "neggeldhandel" een lucratieve bezigheid kon zijn. Van een losse vondst (een voorwerp bestaande uit lood/tin of ander metaal) kan in het kader van de Scandinavische gewichtsgeldeconomie dus nooit worden vastgesteld dat het als betaalmiddel heeft gediend. De Aardenburgse vikingvondst voldoet juist door de aanwezigheid van de valse munt aan wat een 'nepzilverschat' mag worden genoemd.

DE AARDENBURGSE VIKINGVONDST IS EEN ‘NEPZILVER’ VIKINGSCHAT.

Het RVS metaalfragment hoort door haar samenstelling niet in de vikingperiode thuis maar moet worden beschouwd als een ‘vervuilende’ vondst. Hetzelfde fenomeen wordt ook door Merkel beschreven waar materiaal uit Hedeby qua analyse als mogelijk afkomstig uit WO-II wordt beschouwd. De rioleringsleuf in Aardenburg was metersdiep en leverde materiaal op daterend van Romeins tot modern. Er is op het stort geen mogelijk bij de vondst behorend aardewerk of anderszins als verpakking te beschouwen materiaal gevonden. Het RVS metaalfragment toont twee als met een mes gemaakte snijvlakken welke daardoor sterk doen denken aan hakzilver.

Bij riemeind en stempel is het element Bi (bismuth) aangetroffen. Aanwezigheid van bismuth (Merkel) is een bewijs dat materiaal en/of voorwerp afkomstig zijn uit Centraal-Azië en/of Afghanistan. Het riemeind vertoont typische vikingstijl-kenmerken en zal zeker niet in laatstgenoemde streken zijn vervaardigd. De metalen waaruit het riemeind is vervaardigd komen daar wel geheel/gedeeltelijk vandaan. Opmerkelijk is de aanwezigheid van een klein stukje leer van de riem waar het riemeind aan bevestigd was. Dit biedt eventueel de mogelijkheid tot een exacte datering.

Het stempel is in tegenstelling tot het riemeind qua vorm en decoratie duidelijk een islamitisch object; het

beeldvlak laat een rozet zien. De vorm van dit object is doorslaggevend voor de islamitische toewijzing. De rozet is namelijk een oeroud symbool voor de zon en een onheilafwerend symbool. Illustratief voor de valkuilen welke zich kunnen voordoen bij het determineren zijn twee andere op het stort gevonden voorwerpen met een rozet: nl. een platgedrukte tinnen pelgrimsampul (einde tweede helft 14e eeuw) met op een zijde een zesbladige rozet en op de andere zijde een wapenschild. Eveneens opmerkelijk is een tin/lood dekseltje (diam. 74 mm, eind 14e/begin 15e eeuw) van mogelijk een steengoedkruik met op de bovenkant handmatig ingekrast een canonieke (de misuren aangevend) zonnwijzer waarvan de schaduwgever (gnomon) is gegoten. De binnenzijde van dit dekseltje laat ook een zesbladige rozet en dus een zonnelymbol zien. Deze canonieke zonnelybwer is een van de weinig voorkomende middeleeuwse zonnelybwers uit Nederland! Ook nadat de kruik onbruikbaar was geworden kon het dekseltje nog steeds als een draagbare zonnelybwer dienst doen. De Sint-Baafskerk in Aardenburg kreeg in 1397 een torenuurwerk, maar zonnelybwers deden nog langere tijd dienst ter controle van de juiste (zonne)tijd.

In het boek *Ceramics from Islamic Lands*, (Oliver Watson, Thames & Hudson, 2004), zijn aardewerkstempels met de afbeelding van een rozet te zien, blz. 151. De volgende foto toont een redelijk goed bewaard exemplaar van een dergelijk stempel.

Dit is er één van in totaal 7 afgebeelde exemplaren. Ze worden in het boek beschreven als:

Stamps

Unglazed earthenware, with relief decoration

Eastern Iranian world; 11th-12th century

Reportedly from Ghazni, Afghanistan

Grootste max.: 70 mm x 32,2 mm

Oliver Watson schrijft dat deze stempels mogelijk als voorbeeld voor metalen stempels hebben gediend. Het Aardenburgse stempel levert hiervoor het bewijs!

Het Aardenburgse rozetstempel tezamen met het keramische Islamitische rozetstempel (11e/12e eeuw). Bron: Ceramics from Islamic Lands (Oliver Watson, Thames & Hudson, 2004).

De overeenkomst met het Aardenburgse stempel is onmiskenbaar. Een vroeg-islamitische rozetstempel uit Nederland is mij niet bekend! Indrukken van dergelijke stempels komen voor op ongeglazuurd aardewerk uit

de vroeg-islamitische periode (8e-12e eeuw). Het stempel is via de toenmalige viking-handelsroutes uiteindelijk in Aardenburg terecht gekomen.

Blijkbaar werd het door iemand al in de plaats van herkomst mogelijk voor zilver aangezien en/of aangeboden.

*Rozetstempel uit Aardenburg.
Foto: J. Weij.*

De pseudomunt lijkt niet op een munt zoals wij die in het algemeen kennen. Het heeft volgens Annemarieke Willemsen op het eerste gezicht iets weg van een middeleeuws tinnen speelgoedbordje. Ik heb haar alsnog een foto gestuurd waarop duidelijk is te zien dat het geen bordje of kinderspeelgoed is (ook hier is helaas niet meer op gereageerd). In 2008 werd ook gedacht aan een dekseltje maar er

is niets van een scharnierbevestiging te zien. In september 2019 werd snel duidelijk wat het wel was. In de Vikingschat Westerklijf II, gevonden in de gemeente Wieringen, bevindt zich een Arabische munt zonder opschrift, maar versierd met 2 cirkels, (no. 85), diam. 25 mm, gewicht 26,07 gr., datering 844-869, mogelijk afkomstig uit Samarkand. Op de Aardenburgse pseudomunt is een gesloten cirkel en een uit puntjes bestaande cirkel zichtbaar. Ook is er een op een muntrand gelijkende versiering te zien. De achterkant is blanco maar vertoont gietpuntjes zoals ook te zien is op sommige exemplaren uit de 'Westerklief II' schat. Het Aardenburgse exemplaar is niet geslagen, maar net als de valse Hedeby-dirhams gegoten en beduidend groter en zwaarder dan de eerder genoemde no. 85. De Aardenburgse 'munt' is mogelijk in Denemarken vervaardigd.

De kettingfragmenten doen direct aan hakzilver denken. Zeer kleine stukjes zilver van zelfs minder dan 1 gram deden in de gewichtsgeld-economie van de Vikingen dienst als betaalmiddel. Het langste kettingfragment toont een klein gehamerd oogje.

De bloem met een punt aan de onderkant ter bevestiging. Alhoewel de bloem er op het eerste gezicht niet als een viking-ontwerp uitziet, zijn er op een van de Osebergschip-dierposten zilveren bloemen aangebracht. Datering van deze zgn. dierposten ongeveer 834 na Chr. De onderkant van de bloem laat mogelijke testsporen zien.

Het muntplaatje laat zien dat Merkel gelijk heeft met zijn opmerking dat het verschil in kleur tussen zilveren en niet-zilveren voorwerpen, zeker voor een leek, niet is te zien. Bij het gedeeltelijk reinigen van de vondsten bleek de samenstelling buitengewoon hard: geen op het oog zichtbare krasjes na reinigen met staalwol en schuurmiddel!

DE ODINHANGER

De hanger is iconografisch en kunst- en cultuurhistorisch gezien een uitermate belangrijk voorwerp. Het is niet voor iedereen op het eerste gezicht duidelijk wat de hanger voorstelt. Met de kennis van nu lijkt het onvoorstelbaar dat er in 2008 en de 11 jaar daarna geen enkel lichtje ging branden. De hanger is door een aantal mensen gezien en niemand herkende wat het voorstelt. Daarom op de volgende pagina de beroemde tekening waarin men een jonge en oude vrouw ziet. De tekening fungeerde als test voor bezoekers die de hanger te zien kregen en de voorstelling niet herkenden. Je gaat het pas zien als je het doorhebt!

De Aardenburgse Odinhanger bestaat uit een koperlegering. Er is geen XRF-analyse gedaan. Vikingen en zilvergaf de doorslag om alleen de zilverachtige vondsten te testen. De hanger is door de koperlegering afwijkend van de andere voorwerpen. Het stelt de god Odin voor als Master of Animals. Het Master of Animals-motief komt al voor in het 4e millennium

Jonge en oude vrouw.
Bron: W.E. Hill, 1915, Wikimedia Commons (CC-PD).

voor Chr. Het boek *The Master of Animals in Old World Iconography*, (edited by Derek B. Counts and Bettina Arnold, Budapest 2010), is volledig hieraan gewijd. Dit motief is niet iets wat men verwacht te vinden in de Aardenburgse bodem. In het boek *Zum Problem der Deutung frühmittelalterlicher Bildinhalte* (Hg. Helmut Roth, Jan Thorbeck Verlag Sigmaringen 1986), wordt slechts één keer geschreven over een Mistress of Animals.

Mensen en/of goden op vikinghangers komen sporadisch voor. De stijlkenmerken van de Odinhanger komen het meest overeen met de Oseberg/Broa stijl: een vergaande stilering en het 'gripping-beast' motief. Er is in de literatuur nog steeds geen duidelijk onderscheid tussen beide stijlen te vinden. Het Oseberg-grafschip geeft de meeste aanknopingspunten: op een van de planken van de Oseberg-wagen is een man in gevecht met slangen te zien. Hij heeft erg uit elkaar staande benen en grijpt twee slangen onder de kop vast. In de Broa-stijl wordt dan vooral gewezen op het grijpen dóór de dieren. De Odinhanger laat zowel het grijpen van Odin door de draken als het grijpen van de draken door Odin zien. Op de zwaardgreep van het beroemde Steinsvik-zwaard uit Noorwegen vallen de sterk gestileerde dieren op; de overeenkomst met de Odinhanger is onmiskenbaar. De datering van Oseberg en Steinsvik is eerste helft 9e-eeuw.

De Thorhamer/knots werd pas onlangs herkend dankzij een bijna identiek exemplaar uit Nottinghamshire. (*British Artefacts, Volume 2 - Middle Saxon & Viking*, 2010, by Brett Hammond, blz. 58.) Twee vikinggoden gerepresenteerd door hangers uit één vondst zijn mij uit Nederland en elders niet bekend. In Germaanse vrouwengraven zijn uit been gesneden amuletten in de vorm van een knots gevonden die doen denken aan onze hanger. Men neemt aan dat deze amuletten via de Romeinse "hercules-knots" en Germaanse mythologie

*Odin-hanger en Thor-hamer/
knotshanger, 42 en 28 mm hoog.
Bron: Collectie J. Weij.*

voorlopers zijn van de typische viking Thorhamers. De Aardenburgse Thorhamerhanger wijst evenals de Odinhanger op een vroeg 9e-eeuwse datering. Het bovendeel is een gestileerde hamer gecombineerd met de knots van Hercules. Opvallend is dat de ogen van beide hangers ver zijn uitgesleten, wat er in sterke mate op wijst dat de hangers door een en dezelfde persoon gedurende langere tijd zijn gedragen. Dat beide hangers versiering van paardentuig zouden zijn is nergens uit op te maken. Meer informatie over Thorhamers is te vinden in *Hamarinn Mjollnir, The Eitri database and the evolution of the Hammer Symbol in Old Norse Mythology* by Katherine Suzanne Beard, Reykjavik. May 6th, 2019.

Op het beroemde Angelsaksische "Sutton Hoo Purse Lid" uit de vroege 7e eeuw n. Chr. (British Museum)

komt het Master of Animals-motief twee maal voor. Het staat samen met de Aardenburgse hanger in een al duizenden jaren bestaande traditie.

Er is echter een opvallend verschil te zien tussen de Sutton Hoo afbeelding en de Aardenburgse hanger. Een typisch kenmerk van de bekende Master of Animals motieven is dat de figuur twee dieren bij de nek vasthoudt of vastgrijpt. De Sutton Hoo figuur (is niet Odin) grijpt de dieren echter niet bij de nek maar heeft de handen op zijn schouders geplaatst. Dit gebaar maakt daardoor een vreedzamere indruk. De afgebeelde dieren zijn mogelijk honden. Dit in tegenstelling tot de Aardenburgse hanger waar de figuur twee draken bij de nek vastgrijpt. Dit is bedwingen in plaats van vreedzaam samenzijn!

De Viking/Germaanse mythologie is bijzonder ingewikkeld, maar wordt gekenmerkt door de begrippen Chaos-Vernietiging -Vernieuwing. De figuur op de hanger kan als Master of Animals daarom niemand anders dan de oppergod Odin zijn! De begrippen Chaos - Vernietiging - Vernieuwing manifesteren zich in de Viking/Germaanse mythologie niet alleen in Odin, maar ook in de draak. Odin is de machtigste god en overheerst daarom ook de draken! De ver doorgevoerde stilering van de hanger is op meerdere vikingvoorwerpen terug te vinden. Een hoofd wordt vaker rond weergegeven. De hanger past naadloos in de vaak raadselachtige voorstellingen waar vikingkunst om be-

kend staat. De hanger heeft door de sterke stilering een op het eerste gezicht raadselachtige, maar tegelijkertijd ook een zeer krachtige uitstraling! Onder de handen van Odin zijn de vleugels van de draken summier weergegeven. De staarten van de draken gaan over in de kromme benen van Odin. De Sutton Hoo figuur heeft ook die typische kromme benen en ook op onderstaande foto is dit typische 'benenwerk' duidelijk waarneembaar.

Detail houtsnijwerk Oseberg-wagen. Bron: Kulturhistorisk Museum, Oslo/ UiO/CC-BY-SA 4.0/Ove Holst.

DE AARDENBURGSE ODINHANGER EN EEN BEELDJE UIT IJSLAND: DE ZGN. "EYRARLAN-STATUE".

Op nevenstaande foto is rechts het beroemde Eyrarland -beeldje te zien. Het bevindt zich in het Nationale Museum van IJsland. Het beeldje is in 1814-1816 in IJsland gevonden en is 67 mm hoog. Het is erg populair en sinds de ontdekking onderwerp van tot op heden voortdurende discussies:

"Wie en wat stelt dit beeldje voor?" Een eensluitende verklaring is nooit gevonden, maar in het algemeen gaan veel Thor-adepten ervan uit dat de Vikinggod Thor met zijn beroemde hamer Mjollnir is afgebeeld. Om een goed idee te krijgen van wat het beeldje mogelijk voorstelt moet men het boek van Richard Perkins *Thor the Wind-raiser and the Eyrarland Image, Viking Society for Northern Research. Text Series. Vol. XV.* London, 2001, lezen. Sterk aanbevolen! Perkins behandelt in zijn studie de belangrijkste theorieën over wie het beeldje moet voorstellen. Hij denkt ook dat de god Thor wordt bedoeld, echter niet met een hamer maar bezig met het scheppen van de vier winden: Thor the Wind-raiser. Maar ook zijn conclusies overtuigen niet. Met het begrip scheppen komt hij echter enigzins in de richting van Aardenburg.

Tekening Odin-hanger en het Eyrarlandbeeldje. Bron: Tekening J. Weij / Foto Wikipedia, CC BY-SA 3.0 / Wolfgang Sauber.

De gangbare opvatting dat het beeldje de god Thor met zijn hamer moet voorstellen komt o.a. door de populariteit van de Thorhamer. Er bestaan replica's in vele vormen en maten. De uit de vikingtijd stammende hangers in de vorm van een hamer helpen uiteraard mee om in het beeldje de god Thor met zijn hamer te willen zien. Een ander beroemd voorwerp, eveneens gevonden in IJsland, is de

*Een kopie van het Foss-kruis.
Bron: Gunnar Creutz - PD.*

hanger van Foss. Dit is een zilveren hanger in de vorm van een kruis met een drakenkop als oog/uiteinde, de drie kruisuiteinden eindigen in een vorm die men als de slagvlakken van een hamer zou kunnen interpreteren.

Ondergetekende denkt dat de 'slagkracht van een verstevigd kruis' beter aansluit bij de vikingcultuur daar waar het gaat om het verslaan van het kwaad, gesymboliseerd door de draak. Vikingen gebruikten behalve runen een beeldtaal. Het Fosskruis is echter een kruis uit een periode waarin heidendom en christelijke religie al in elkaar overgaan. De idee dat het Fosskruis ook een hamer (met drie! slagvlakken) voorstelt is vergezocht. Er wordt daarom wel eens gesproken over de 'IJslandse hamerstijl'.

Op eerder genoemde foto laat de tekening zien dat de Aardenburgse hanger uit twee componenten is samengesteld welke samen de complete voorstelling vormen: namelijk een staande figuur en de beide dieren die in gestileerde vorm draken voorstellen. De figuur op de tekening rechtsonder is het omgekeerde bovendeel van de staande figuur. De overeenkomst tussen de omgedraaide torso en datgene wat de Eyrarland-figuur vasthoudt is dermate groot, dat de conclusie niet anders kan zijn dan dat de Eyrarland-figuur een mens vasthoudt! De meest fanatieke Thor-liefhebbers kunnen nog stellen dat de Aardenburgse hanger een staande hamer met twee beentjes is. Richard Perkins laat een runenstein

zien waarop een figuur is afgebeeld met de romp in de vorm van een echte hamer.

Ter onderbouwing van "de schepping van de mens door Odin" is het interessant wat Magnus Magnusson *Hammer of the North*, 1976 Orbis Publishing Limited, London (Nederlandse editie, Unieboek 1976) op blz. 60 van de Nederlandse editie schrijft:

"Odin was in wezen dé Vikinggod; de god van de strijd, de god van de list, de god van de dood. In het overdreven en verchristelijke loflied in *Gylfaginning*, (geschreven door Snorri Sturluson, IJslandse dichter/schrijver, 1179-1241) heet het: (Odin) leeft door alle eeuwen heen, aboluut heerser over zijn rijk en over alle dingen, groot of klein. Hij maakte de hemel en de aarde en de hemelen en alles dat daarin of daarop is...maar het grootste is dat hij de mens schiep en hem zijn onsterfelijke geest schonk die nooit zal vergaan, ook al vergaat het lichaam tot stof of verbrandt het tot as".

Bovengenoemd tijdvak 1179-1241 is duidelijk later dan de periode waarover het in dit artikel gaat. Men neemt aan dat Snorri Sturluson in zijn geschriften echter teruggaat naar vroegere periodes. De kerstening van Denemarken had plaats in 966 na Chr. In Noorwegen tussen 995 en 1030 en in IJsland in 1000 na Chr. (jaartallen: Rudolf Simek in *Die Wikinger*, blz. 293). Christelijke en Vikinggodsdienst hebben lang naast elkaar bestaan en hebben ongetwijfeld theologisch en/of

met wapens geprobeerd elkaars zeltjes te winnen.

De Eyrarland Statue stelt niet Thor met zijn hamer voor, maar Odin, bezig met het scheppen van de mens!

In alle beschrijvingen van het Eyrarland-beeldje heeft men het voortdurend over de baard van de zittende figuur. Is de idee van Thor met zijn hamer juist, dan zien we dus een hamer met twee stelen! Ook Richard Person gaat daarop in en constateert, net als ondergetekende, dat de idee van een hamer met twee stelen onhoudbaar is. Er bestaat geen enkele vikingafbeelding- een Thorhamerhan- ger- of beschrijving van *een hamer met twee stelen*. Het moet voor de maker van het beeldje niet zo moeilijk zijn geweest om, als werkelijk een hamer werd bedoeld, het beeldje te voorzien van twee handen die één steel vasthouden. Dan zouden steel en baard veel meer een geheel vormen. Het is bovendien de vraag of de zittende figuur een baard draagt; wat we zien lijkt met evenveel recht een wat geprononceerde kin. Een mooi voorbeeld hiervan is te vinden in het boek van Perkins. Op de runesteen bij de kerk van Ledberg, Ostergotland, Zweden, staan een aantal mannenfiguren waarvan de snorren en een duidelijke baard goed te zien zijn. Maar bij twee figuren is niet met zekerheid te zeggen of ze een baard dragen.

De Eyrarland-figuur houdt een mens vast aan diens "beide benen waarvan de voeten overgaan in de kin". Indien

men zich een denkbeeldige enigzins ronde lijn net boven de voeten voorstelt, dan ziet men een geprononceerde kin met daaraan vast de voeten van de met beide handen vastgehouden benen van de mens. Er is letterlijk een verbinding tussen de schepper (Odin) en de benen van zijn creatie! De benen zijn geen baard! Is de kin van de figuur wel een baard, dan wordt nog steeds een mens door de zittende figuur geschapen. In de vikingmythologie speelt de baard een belangrijke rol.

*Detail van het Eyrarlandbeeldje.
Foto: Wikipedia, CCBY-SA 3.0/
Wolfgang Sauber.*

Dat de zittende figuur realistisch is weergegeven en de te scheppen mens gestileerd, is goed te verklaren door het formaat van het beeldje: 67 mm

hoog. De te scheppen mens meet in werkelijkheid ongeveer 20 mm van hand tot hand, wat een realistische weergave aanzienlijk moeilijker maakt. De vrij grove uitvoering van de zittende figuur ondersteunt deze theorie, een gestileerde weergave van de mens is dan een voor de hand liggende oplossing. Realisme en vergaande stilering naast elkaar zijn in de vikingkunst een gegeven. De Aardenburgse Odinhanger levert met de verdoorgevoerde stilering het overtuigend bewijs wie de Eyrarland-figuur werkelijk is!

Hoe, wanneer en waarom zijn de voorwerpen uit Aardenburg in de grond gekomen? De Thorhamer/knotshanger wijst op de vroege vikingperiode. Er zijn meer dan 50 munten gevonden, waaronder enige zilveren exemplaren. Een daarvan lijkt in de vikingperiode te dateren. Mocht onze Viking zilveren munten hebben gehad, dan zijn deze in tegenstelling tot het nepzilver natuurlijk niet weggegooid. Mogelijk komen er interessante gegevens aan het licht bij het uitwerken van de 'archeologisch begeleide rioleringswerkzaamheden Aardenburg 2008'. Het is duidelijk dat Vikingen naast overvallen in Aardenburg ook handel hebben gedreven. Of dit altijd succesvol was? Het lijkt van niet. De vondst werpt een boeiend licht op het doen en laten in Aardenburg in de vikingtijd.

Dat de Odin- en knots/hamerhanger samen met het 'nepzilver' is gevonden doet sterk vermoeden dat een Viking als oplichter door de mand is

gevallen toen hij hier handel probeerde te drijven. Het zal er dan niet best voor hem hebben uitgezien. Deze handel drijvende Viking zijn hangers, de goden Odin en Thor voorstellend, afnemen moet een zeer vernederende ervaring zijn geweest, te vergelijken met het afnemen van een kruishanger van een christen. Mij zijn geen vergelijkbare vondsten uit de vikingperiode bekend.

CONCLUSIE

De vikingvondst uit Aardenburg is er een welke door afwezigheid van zilver niet direct tot de verbeelding spreekt, maar desondanks een fascinerend verhaal vertelt. Het 'schatgehalte' bestaat vooral in de iconografische waarde van de hangers en paradoxaal genoeg door het nepzilver. Vier voorwerpen zijn opvallend: de valse munt, het rozetstempel, de Odinhanger en de Thorhamer/knotshanger.

De Aardenburgse Odin-hanger is vanuit cultuur- en kunsthistorisch perspectief de échte schatvondst: vikinghangers en/of afbeeldingen waarop Odin met zekerheid is afgebeeld, zijn in de vikingkunst niet bekend! De cultuur- en kunsthistorische waarde van de Aardenburgse Odin-hanger is daarom grensoverschrijdend te noemen. Een en ander wordt onderschreven indien men refereert aan het boek van Joshua Rood *The Cult of Odin in Early Scandinavian Aristocracy*, 2017. Een beknopt uittreksel met alle relevante afbeeldingen is te vinden op:

germanicmythology.com: Joshua Rood, 2017, *The Iconography of Odin*. Vooral de regel "*While such objects cannot be positively identified, scholars have made tentative identifications*" onderstreept de grote kunsthistorische en iconografische waarde van de Aardenburgse hanger. De Eyrarland-statue en de Aardenburgse hanger stellen beide met zekerheid de oppergod Odin voor.

*Een Odin-hanger uit Rusland met gestileerde dieren (draken?).
Photo courtesy National Museum of Ireland.*

Zoals eerder gezegd lukt het vaak niet om middels iconografisch onderzoek met zekerheid vast te stellen of een beeldje, hanger of afbeelding de god Odin voorstelt. Vooral de Aardenburgse hanger, meer nog dan de Russische, laat géén ruimte voor een andere conclusie dan dat hier Odin wordt weergegeven.

In 1986 werd in Ierland het zgn.

"Tully Lough Cross" (8e-9e eeuw) ontdekt. Dit kruis wordt omschreven als Hiberno-Saxon Insular Art en een van de ornamenten van dit kruis als een Hiberno-Viking variant van de zgn. Urnes-stijl. Eamon P. Kelly (National Museum Ierland) vermoedt dat mogelijk "Daniel in de Leeuwenkuil" of "Christus tussen twee beesten" wordt weergegeven. De Danielthese komt waarschijnlijk voort uit christelijk wensdenken. Opvallender is echter dat er geen enkel verband met het Master of Animals motief wordt gelegd. Het Sutton-Hoo Purse-Lid moet Kelly toch bekend zijn. Hij merkt verder op dat dergelijke onderdelen van een kruis ook zijn gevonden in Ierland, Engeland en in vikinggra-

*Tully Lough ornament, 40 mm hoog.
National Museum of Ireland/
cushnieent.force9.co.uk*

ven in Noorwegen (*Archaeology Ireland*, Summer 2003, blz. 9-10). Christelijke- en Scandinavisch/Germaanse religies bestonden niet alleen naast, maar overlaptten ook elkaar! En zo is er een onzichtbare draad waarmee Noorwegen, IJsland, Ierland en Zeeuws-Vlaanderen zijn verbonden.

Draken als symbool van het kwaad worden op het Tully Lough ornament wel weergegeven, maar letterlijk en figuurlijk niet aangepakt, de figuur maakt mogelijk een bezweringsgebaar, dit in tegenstelling tot de Odinhanger waar Odin de draken wel degelijk vastgrijpt. Draken als symbool van het kwaad komen waarschijnlijk niet toevallig in de christelijke en viking/germaanse mythologie voor, maar kunnen in het Master of Animals motief hun oorsprong hebben gevonden.

Een datering van de Aardenburgse vondst als vroeg 9e-eeuws wordt ondersteund door zowel de Thorknots/hamerhanger als de Odinhanger. Een opmerking van Merkel (blz. 106): "... *de handelsroutes die Centraal-Azië met het Baltische gebied verbonden, verdwenen in de 10e eeuw*" laat zien dat het onwaarschijnlijk is dat het stempelfragment in de 11e eeuw in Aardenburg terecht is gekomen.

Was onze Viking mogelijk te goeder trouw en zelf niet op de hoogte van het in bezit hebben van nepzilver? Dan is hij geen dader maar mogelijk het slachtoffer geworden van zijn tekortschietende expertise om zilver,

tin en tin/lood van elkaar te onderscheiden. Niet alles wat blinkt is goud of zilver, toen niet en nu niet. Wie waren er in staat om nepzilver te herkennen, iets wat veel ervaring moet hebben gevraagd? Aardenburg moet in de 9e-10e eeuw vrij onbeduidend zijn geweest, maar de vondst bewijst dat er handel met Vikingen heeft plaats gevonden. Er is in 2008 ook een tonput aangetroffen, hetgeen op bewoning duidt. Het vat werd in plastic verpakt en meegenomen voor verder onderzoek. Een aantal van de stortvondsten uit Aardenburg komt overeen met objecten uit Domburg en Westerschouwen. Het 'stort' is ook bij archeologisch begeleide werkzaamheden van grote waarde!

Joop Weij
Aardenburg, 30 juni 2020

Inleverspecificaties kopij

Graag vraag ik uw aandacht voor het volgende.
Om misverstanden en teleurstellingen bij het aanleveren van kopij voor ons papieren informatiebulletin Zuidwesterheem te voorkomen, geef ik u graag de volgende aanwijzingen.

TEKSTEN

Teksten kunnen in elk format worden aangeleverd: *.txt, *.rtf, *.doc, *.docx enzovoort.

Het lettertype en de grootte hiervan speelt in principe geen rol. Zuidwesterheem kent namelijk een eigen opmaakprofiel. Dit wordt gehanteerd om het geheel er zo uniform mogelijk uit te laten zien.

Natuurlijk probeer ik zoveel als mogelijk de door u gebruikte opmaak over te nemen. De mogelijkheden daartoe zijn echter niet onuitputtelijk. Omdat de tekstkolommen in Zuidwesterheem relatief smal zijn, zijn inspringingen (bijvoorbeeld bij opsommingen) niet zo handig. Lange kopjes boven alinea's en paragrafen maken de tekst eerder onleesbaarder dan leesbaarder.

In sommige gevallen worden deze (uiteraard in overleg met de auteur) ingekort.

Teksten met voetnoten en / of eindnoten kunnen helaas niet in behandeling genomen worden.

Dit komt omdat het softwareprogramma waarmee Zuidwesterheem wordt opgemaakt (Microsoft Publisher) het fenomeen voetnoten en / of eindnoten niet kent.

De voetnoot- en eindnootverwijzingen in de tekst worden namelijk niet als zodanig herkend. Ook vervalt hiermee de relatie tussen voetnoot- en eindnootverwijzing en de bijbehorende verklarende tekst.

Tabellen, grafieken, diagrammen, illustraties, afbeeldingen, e.d. met

daarin voorkomende teksten mogen geen originele breedte hebben die groter is dan 13 cm. Tabellen, grafieken, diagrammen e.d. die uitvergroet worden aangeboden, worden daarna door mij toch weer verschaald tot een breedte van 13 cm met alle gevolgen van dien. In dat laatste geval is de tekstgrootte in Zuidwesterheem vaak (veel) kleiner dan het origineel en daardoor onleesbaarder dan de originele tekstgrootte in de tabel, grafiek e.d.

Indien tabellen worden gebruikt, dan bij voorkeur deze in Word aanmaken of converteren naar Word.

AFBEELDINGEN

Afbeeldingen, illustraties, foto's e.d. die bij een bepaalde tekst behoren, kunnen alleen maar verwerkt worden als zij separaat worden aangeboden. Dus niet als zij voorkomen als ingesloten bestanden in Word, Excel, Powerpoint enzovoort.

Foto's uitsluitend als originele bestanden vanaf de geheugenkaart van de fotocamera, liefst RAW bestanden, anders TIFF of JPG. Minimale eis voor een liggende foto: 3033 x 2022 px en voor een staande foto: 1460 x 2190 px

Foto's die gemaakt zijn met een smartphone en/of een tablet zijn uitsluitend geschikt voor weergave op een beeldscherm en dus niet voor drukwerk. Alleen al de grote hoeveelheden ruis en verlies van scherpte en detail maken overduidelijk dat smartphones en tablets niet ontworpen

zijn om er foto's mee te maken.

Scans met een gescande resolutie van minimaal 300 of liever 600 dpi en als TIFF of PNG bestand.

Ingeval scans in zwart/wit en/of grijs-tinten deze toch inscannen als kleu-renafbeelding m.b.t. eventuele contrastcorrectie (via de kleurkanalen).

Zelfgemaakte afbeeldingen, illustraties e.d. het liefst aanleveren als ge-vectoriseerd bestand, dus niet als rasterafbeelding of bitmap (BMP). Een vectorafbeelding is een grafische voorstelling met behulp van eenvoudige meetkundige begrippen zoals punten, lijnen, krommen, polygonen e.d., die alle met wiskundige vergelijkingen beschreven worden.

Het nadeel van een rasterafbeelding of bitmap is namelijk dat bij het vergroten de afzonderlijke pixels zichtbaar zullen worden.

Gevectoriseerde tekenbestanden kunnen daarentegen verliesloos worden verschaald, bitmaps dus niet.

Let op: tekeningen, afbeeldingen en andere illustraties die worden opgeslagen in JPG, JPEG en GIF zijn net zo goed bitmaps!

Enkele softwareprogramma's waarmee vectorbestanden gemaakt kunnen worden, zijn: Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Adobe Fireworks en AutoCAD.

Niek Beeke

ADRESSEN BESTUUR AWN-ZEELAND OLOFON

a. Voorzitter:
vacant

b. Penningmeester:
N. (Niek) Beeke
Rotterdamsekaai 65 a
4331 GN Middelburg
tel.: 0118-639040
niekbeek@xs4all.nl

c. Secretaris:
vacant

d. Lid:
T. (Ton) Ruigrok
tonruigrok@gmail.com

Redactie: Leida Goldschmitz (eindredactie) en Niek Beeke.
Zuidwesterheem is de kwartaaluitgave van de AWN-afd. Zeeland, een blad voor en door leden van de afdeling en andere geïnteresseerden.
De auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van de artikelen. Het bestuur behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen te weigeren of in te korten, dit uiteraard in overleg met de auteur.